

דבר העורכת

לקוראים שלום!

תל אביב חוגגת החודש 100 שנים להיווסדה ואנחנו חוגגים איתה. הגיליון מוקדש ליום הולדתה של העיר: יעל ענבר מספרת לנו על ההיסטוריה המרתקת של תל אביב. שמוליק כהן שופך אור על מייסדי העיר, ובפינה הישראלית ירון לב מכיר לנו את נחום גוטמן – האמן התל אביבי המוכר ביותר. בגיליון אנו גם חונכים פינה חדשה: "החודש לפני...". בפינה נסקור בכל פעם מאורע שהתרחש לפני כך וכך שנים. ניצלנו את יום הולדתה-120 של צ'ארלי צ'פלין ובחרנו לפתוח בסיפור חייו.

עיריית תל אביב מקיימת אירועים וחגיגות רבות לרגל יום ההולדת. אירוע הפתיחה יחול ב-4.4.09 בכיכר רבין, ולאחר מכן יערכו אירועים רבים עד לסוף שנת 2009: מצעדים, תערוכות, פסטיבלים וכו'.

פרטים מלאים ב- <http://www.tlv100.co.il/HE/Pages/HomePage.aspx>

כל טוב!

שלכם, שביט

בכל זאת יש בה משהו יעל ענבר

תל אביב אינה הגדולה בערי ישראל, לא מבחינת מספר האוכלוסין ולא מבחינת שטח השיפוט שלה. למרות זאת, אין ספק כי היא העיר המובילה בישראל מבחינת חיי המסחר והתרבות, ואין דומה לה בקצב החיים המסחרר. למרות שתל אביב אינה היפה או המטופחת שבערי ישראל, אין מנוס מהמסקנה כי, כמאמר השיר, "בכל זאת יש בה משהו".

בשנת 1909 הייתה תל אביב בגדר רעיון, יציר דמיונו של יהודי אחד תושב יפו. כיום, 100 שנה אחר כך, תל אביב היא מטרופולין לכל דבר. במאמר זה אתאר באמצעות בולי ישראל כיצד הפכה תל אביב מחלום למציאות, וכיצד גדלה "עיר קטנה ואנשים בה מעט" ל"עיר בלי הפסקה" של ימינו.

הגרלת הצדפים

בחודש תמוז תרס"ו (1906) כינס שען בשם **עקיבא וייס** כמה משכניו ביפו, והציע להם להקים יחד שכונה מחוץ לחומות. נמאס מהלכלוך, הצפיפות ובעיקר מתקנת ה"מוחרם" של השולטן התורכי, שחייבה את היהודים ביפו לעבור דירה מדי שנה. שלוש שנים לקח להם להתארגן. הוקמה אגודה בשם "אגודת בוני הבתים", שגיבשה תוכנית לבניית שכונה חדשה ומודרנית של בתים וגנים, הכוללת תאורת רחוב ומגרשי משחקים. בחודש ניסן תרס"ט (1909) התכנסו 60 משפחות על חוף הים וערכו הגרלה לחלוקת המגרשים של השכונה החדשה. וייס, שרצה לסמל את הקשר של השכונה החדשה לים, כתב את שמות המשפחות על צדפים לבנים ואת מספרי החלקות על צדפים אפורים, והכניס אותם לשני כובעים. ילד וילדה שלפו צדף מכל כובע, וכך הותאמו החלקות למשפחות.

ראשית הבניה בתל אביב

אחוזת בית לא הייתה השכונה היהודית הראשונה מחוץ ליפו. קדמו לה נווה צדק וכרם התימנים, אך שכונות אלו נבנו ללא תכנון מוקדם, ולא היו בהן מערכות חשמל מים וביוב. התוצאה הייתה שכונות צפופות ומלוכלכות, נטולות גינות ציבוריות או מגרשי משחקים לילדים. אחוזת בית, לעומת זאת, תוכננה מראש. שלושה דברים איפיינו את בנייתה של תל אביב והיוו אבן דרך בתכנון ערים בארץ-ישראל: חפירת באר ואספקת מים לכל הבתים בצינורות, הכנת השטח לבניה לפי צרכי התושבים (כולל יישור השטח) ותכנון תוואי הרחובות בעזרת אדריכלים ומהנדסים.

חודשיים אחרי ההגרלה הונחה אבן הפינה לבית הראשון בשכונה החדשה, נחפרה הבאר הראשונה והחלו עבודות

הבניה. הרחובות הראשונים היו שדרות רוטשילד, אחד העם, יהודה הלוי והרצל. תחילה כונתה השכונה "אחוזת בית", אך משהחלה הבניה הוחלט לשנות את שמה. בין ההצעות שהועלו היו שמות המצביעים על הקשר ליפו, כגון "נווה יפו", שמות המעידים על התקוות שנתלו בשכונה, כמו "אביבה", "יפהפייה", "שאננה" ו"עיר גנים", וכן הועלתה הצעה לקרוא לשכונה על שם חוזה המדינה "הרצליה". הצעה זו נפלה אמנם, אבל הרצל בכל זאת קשור לשם שנבחר – כותרת ספרו "אלטנוילנד", שפירושו בגרמנית "ארץ ישנה חדשה", תורגמה על ידי **נחום סוקולוב** ל"תל אביב" (תל = חורבה; אביב = התחדשות). בהצבעה שנערכה בקרב תושבי השכונה, הצעה זו זכתה למספר הקולות הרב ביותר, וזהו שמה של העיר עד היום. גם בתנ"ך מופיעה "תל אביב", בספר יחזקאל (פרק ג פס' 15), כעיר השוכנת לחוף נהר בבבל. תל אביב הישראלית שוכנת לחוף ים.

תצלום של עולים מהעלייה השנייה. ברקע שד' רוטשילד בראשיתו.

בשנות ה-20 נבנו שכונות על שפת הים, ונסללו הרחובות בן יהודה והירקון. הטיילת הוקמה בשנות ה-30, ונבנה קזינו, בתי קפה ("פנורמה", "פילץ", "גינתי ים"), בתי מלון ("סאן רמו", "קטה דן", "רימון", "פארק") ובתי קולנוע ("קסם", "ירון").

הטיילת לחוף הים בתל אביב

משכונה לעיר

בשנת יסודה, 1909, גרו בתל אביב כ-200 איש. במשך השנים אגודות רבות קנו שטחים לבניה מצפון לאיזורים הבנויים, אך כל שטח תוכנן בנפרד, וכך נוצרו בעיר שכונות ואיזורים בעלי אופי שונה. ברם, מפרוץ מלחמת העולם הראשונה ועד כיום

המנדט הבריטי הוקפאה הבניה בתל אביב, וכל מי שסרב לקבל אזרחות עותומנית – גורש מהעיר.

סמל העיר תל אביב

עם כינון המשטר האזרחי הבריטי בארץ, ניתנה לתל אביב זריקת עידוד בכל הקשור להתפשטות ולפיתוח עירוני. ב-1934 קיבלה תל אביב מעמד של עיר, ושנה אחר כך היתה לעיר הגדולה ביותר בארץ. באותה שנה, במלאת לה 25 שנים, הוחלט שתל אביב צריכה סמל, **ונחום גוטמן** נבחר לעצב אותו. בסמל משולבים שבעת הכוכבים, המסמלים את חזונו של הרצל על יום עבודה בן 7 שעות. הציור המרכזי בסמל הוא המגדלור, סמלו של נמל תל אביב, ששימש אז חוף מבטחים לרבבות העולים שהגיעו לארץ. בשנה זו מנתה אוכלוסית העיר כבר 100 אלף איש. נתון זה מרשים במיוחד אם זוכרים שהתנועה הציונית עודדה הקמה של ישובים חקלאיים ברחבי ארץ ישראל, ולכך גם הפנתה את משאביה והתרומות שגייסה. פיתוחה של העיר החדשה נעשה בעיקר על-ידי אנשים פרטיים, שהשקיעו בכך את הונם ומרצם והפכו אותה למרכז מסחרי ותרבותי.

"בית אנגל"

בשנים הראשונות של תל אביב נבנו בתיה בסגנון שכונה "ארץ ישראל" או הסגנון האקלקטי, שעיקרו שילוב של אלמנטים אירופיים ומזרחיים, כגון עמודים, קשתות וסורגים מפותלים. בשנות ה-20 המאוחרות הושפעו אדריכלי תל אביב מהסגנון הבינלאומי, שמקורו בבית הספר "באוהאוס" בגרמניה, ושהתאפיין בפשטות, איזון והשתלבות בסביבה. בין האדריכלים הבולטים באותן שנים היה **זאב רכטר**, שעלה לארץ מרוסיה בשנת 1919, והפך לאחד מנושאי דגלו של הסגנון הבינלאומי בארץ. בית אנג'ל, בתכנונו של רכטר, היה הבית הראשון שנבנה בתל אביב "על עמודים", שמטרתם "להרחיק את הדיירים מהרחוב". העמודים יוצרים חלל פתוח לצרכי איורור, ומספקים מקום לגינה. זהו מבנה אופייני לבתי הסגנון הבינלאומי.

ביולי 2003 הכריז ארגון אונסקו, על "העיר הלבנה" - חלקים במרכז תל אביב שבהם מבנים ומתחמים שהוקמו מראשית שנות ה-30 ועד קום המדינה ברוח עקרונות אדריכלות הסגנון הבינלאומי, כאתר מורשת תרבות עולמית. בשנת 1994, לקראת הכנס "אדריכלות הסגנון הבינלאומי בתל אביב", הונפקה סדרה של 3 בולים, המציגים את מעונות עובדים הוד שתכנן האדריכל **אריה שרון**, בית החולים אסותא שתכנן האדריכל **יוסף נויפלד** ובית "הדר" שתכנן **קרול רובין**. כולם מבנים שתוכננו בין 1934 ל-1938.

סדרת בולי אדריכלות הסגנון הבינלאומי

תל אביב כמרכז תרבות

כבר בשנים הראשונות לקיומה הפכה תל אביב למרכז תרבותי שוקק חיים. קבוצות שחקנים ותיאטרות רבים קבעו את מרכז פעילותם בתל אביב, כמו גם התזמורת הפילהרמונית והאופרה. מוזיאון תל אביב לאמנות מציג אוספים עשירים של אמנות ישראלית ובינלאומית.

יובל לתיאטרון הבימה: חנה רובינא ויהושע ברטנוב ב"הדיבוק".

חצי יובל לתיאטרון הקאמרי. חנה מרון ויוסי ידין בהצגה "פונדק הרוחות".

תיאטרון

ב-1918 יסדו שחקנים צעירים שוחרי השפה העברית להקת תיאטרון אמנותית מקצועית במוסקבה בשם "הבימה". ב-1923 הם העלו את ההצגה "הדיבוק", מחזהו של **שלמה אנסקי** בתרגומו של **ח.נ. ביאליק**. המחזה התקבל בהתלהבות רבה על ידי הקהל והביקורת גם יחד. עד היום זהו המחזה המפורסם ביותר של תיאטרון "הבימה". ב-1926 עזבו מייסדי "הבימה" את רוסיה, בגלל לחצים לסגירת התיאטרון דובר העברית, בדרכם לארץ-ישראל. במשך שנתיים סיירה הלהקה באירופה ובארצות הברית והתקבלה בהתלהבות על ידי כל רואיה. בשנת 1928 הגיעה לארץ. בשנת 1968 העניק שר החינוך והתרבות ל"הבימה" את התואר "התיאטרון הלאומי".

ב-1944 נוסף ל"הבימה" מתחרה חדש בדמות התיאטרון הקאמרי, שנוסד בידי חבורת שחקנים צעירים, בראשות הבמאי **יוסף מילוא**. ההצגות של הקאמרי היו בבימוי מודרני ובסגנון משחק ריאליסטי ופשוט, תוך שימוש בשפה יומיומית וטבעית. בין

השחקנים המפורסמים של הקאמרי היו **חנה מרון, יוסי ידין, אורנה פורת, רחל מרכוס, אברהם חלפי ואבנר חזקיהו**.

התזמורת
הפילהרמונית

האופרה הישראלית –
"שמשון ודלילה"

התזמורת הפילהרמונית

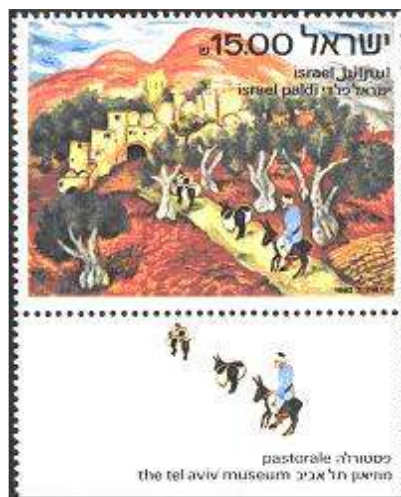
בשנת 1936 ייסד הכנר **ברוניסלב הוברמן** את התזמורת הפילהרמונית. כוונתו היתה לספק מקום עבודה למוזיקאים יהודים ולהצילם מפני המשטר הנאצי. 72 נגנים מ-14 ארצות היוו את הגרעין לתזמורת הגדולה ביותר בארץ. קונצרט הבכורה התקיים בסוף 1936, בגני התערוכה הישנים, בניצוחו של **ארטור טוסקניני**.

האופרה הישראלית

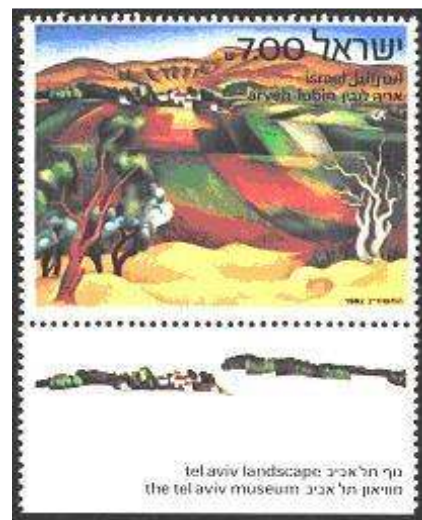
הצגת האופרה הראשונה בתל אביב, "פאוסט" התקיימה ב-1922. אך עקב קשיים כלכליים, היא נסגרה זמן קצר לאחר מכן. בכ"ט בנובמבר 1947, ביום בו החליטה מועצת האו"ם על החלוקה והקמת מדינה יהודית, נוסדה בתל אביב האופרה הישראלית על ידי הזמרת האמריקאית **אדיס דה-פיליפ**. בין הזמרים באופרה – **פלסידו דומינגו**, כיום מגדולי הטנורים בעולם. יום לאחר הכרזת המדינה, התקיימה הצגת הבכורה של האופרה "תאיס".

מוזיאון תל אביב

בשנת 1932 פתח ראש מועצת תל אביב, **מאיר דיזנגוף**, מוזיאון לאמנות בביתו שבשדרות רוטשילד. המוזיאון הפך למרכז תרבותי תוך זמן קצר, והציג אמנים מקומיים וזרים. בשנת 1959 נחנך ביתן **הלנה רובינשטיין**, ליד תיאטרון "הבימה" והיכל התרבות, ובשנת 1971 נפתח לקהל המבנה הנוכחי של המוזיאון בשדרות שאול המלך. במוזיאון אוסף גדול של אמנות ישראלית משנות ה-20 ועד ימינו, וכן אוספים של אמנות בינלאומית. השירות הבולאי הנפיק מספר סדרות הכוללות ציורים המוצגים במוזיאון תל אביב, עדות לחשיבותו האמנותית של המוזיאון. סדרת "אמנות הציור" בשנת 1975 כללה ציורים בנושאי חגים של ציירים יהודים. סדרת "אמנות ישראלית" בשנת 1982 כללה ציורי נוף:

נוף – ציור של ישראל פלדי
משמאל: "יום כיפור" של גוטליב

נוף תל אביב – ציור של אריה לובין

לסיכום

לפני מאה שנים בלבד היתה תל אביב בגדר חלום. מאז הפך החלום למציאות, והעיר העברית הראשונה הייתה לעיר שוקקת חיים. סיפורה של תל אביב, כפי שהוא מסופר על גבי בולי ישראל, הוא סיפור של חלום ומימוש. במובן מסויים, זהו סיפור הצינות כולה.

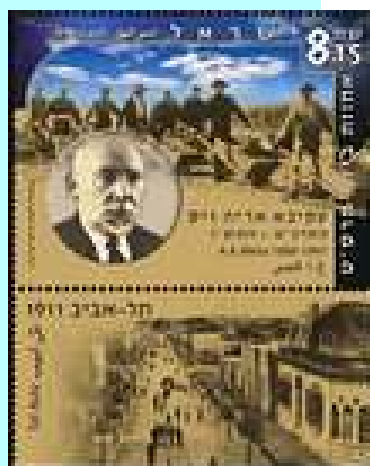
לתגובות: momofyotam@walla.com יעל ענבר

הוגה העיר תל אביב ואבי העיר

שמוליק כהן

באנדרטת המייסדים של תל אביב, בשדרות רוטשילד, רשומים שמות של 66 משפחות. חלק מהמשפחות ידועות (לדוגמא, חיסין, גוטמן, נאמן ועוד), ומשפחות אחרות נותרו באלמוניותן. בין השמות החרוטים באנדרטה, יש שניים שתרומתם, לדעתי, היתה כה קריטית, עד שקשה לראות כיצד העיר היתה נוסדת ומתפתחת אלמלא פועלם. השם הראשון, למרבה הצער, אלמוני הוא למרבית תושבי העיר. מקומו בהיסטוריה נפקד כמעט לחלוטין, ואם נחפש את שמו ברחובות העיר או בכיכרותיה, נוכל למצוא רחוב קטן הנושא את שמותיו הפרטיים בלבד. זהו הוגה העיר תל אביב, עקיבא אריה וייס, והרחוב הקרוי על שמו הוא רחוב עקיבא אריה. השם השני ידוע לכל. רחוב גדול נושא את שמו וכיכר מרכזית את שם אישתו. זהו מאיר דיזינגוף, ראש הוועד השלישי, ראש העיר הראשון ובהחלט אדם הראוי לתואר אבי העיר. בשני אנשים אלה יעסוק המאמר.

עקיבא אריה וייס

עקיבא יעקב וייס (27.1.08)

עקיבא אריה וייס נולד בשנת 1868 בבלארוס. כאשר היה בן 3 עברה משפחתו ללודג', שם גדל והתחנך. הוא למד לימודי קודש ולימודים כלליים, ובעקבות אביו, עסק בצורפות ובשענות. במקביל לעסקיו, עסק וייס גם בפעילות ציונית. הוא היה פעיל באגודות ציוניות, וניהל את סניף חברת "גאולה" בעירו, שעסקה בגאולת קרקעות בארץ ישראל. בשנת 1904 החליט וייס שאין זה מספיק להטיף ציונות לאחרים, וכי עליו לבקר בארץ ישראל בעצמו. במהלך המסע, כאשר עגנה האניה בבירות, שמע וייס לתדהמתו ולצערו על מותו של הרצל. בזיכרונותיו, מספר וייס שבמהלך הביקור הוא ראה חברה שבורה ממות הרצל, ומקשיי החיים בארץ ישראל. במהלך מסע זה הוא חש שעל הציונים להקים עיר עברית בארץ ישראל. על ידי בניין העיר הראשונה, יורחבו אפשרויות הקליטה של עולים

חדשים, שיוכלו לעסוק במקצועותיהם ולהתפרנס בכבוד. עם תום ביקורו בארץ, חזר וייס ללודג' על מנת לחסל את עסקיו, וביוני 1906 שב לארץ מלווה במשפחתו, הפעם על מנת לעלות. כבר בערב הראשון לבואו, הוא הוזמן על ידי שכנו, דוד סמילנסקי, להצטרף לכינוס של יהודי יפו, שנערך במועדון ישורון שבעיר. במהלך האסיפה, ביקש וייס את רשות הדיבור, ופרש לפני המתכנסים את חזונו להקמת עיר עברית ראשונה בארץ ישראל. לאחר דין ודברים התקבלה תוכניתו, ובו במקום נבחר ועד בן חמישה אנשים, שבראשו עמד וייס עצמו (שמות ארבעת החברים האחרים היו דב ברגר, יחזקאל סוכובולסקי דנין, יצחק חיותמן ודוד סמילנסקי). כך החלה את דרכה אגודת אחוזת בית, שיסדה את תל אביב. חשוב לציין שבניגוד לנווה צדק, השכונה היהודית הראשונה, שהוקמה כעשרים שנים לפני תל אביב, וייס לא רצה להקים שכונה שתתבסס על יפו. וייס רצה להקים עיר חדשה, שתעמוד בפני עצמה. אחת הפעולות

הראשונות שביצע הועד היה חיבור פרוספקט, בו הדגיש וייס שמדובר על יסוד עיר חדשה. להלן קטעים מתוך הפרוספקט:

"עלינו לרכוש בהקדם שטח אדמה הגון, שעליו נבנה את הבתים עבורינו. מקומו צריך להיות בקרבת יפו, ויהווה את העיר העברית הראשונה (הדגשה שלי- ש.כ.), בה יגורו עברים במאה אחוזים, בה ידברו עברית, בה ישמרו על הטהרה והנקיון, ולא נלך בדרכי הגויים."

במה שניתן לתאר ככמעט נבואה ממשיך וייס וכותב:

" וכמו שהעיר ניו יורק היא מסמנת את השער הראשי לכניסה לאמריקה, כך עלינו לשכלל את עירינו והיא תהיה בזמן מן הזמנים לניו יורק הארץ ישראלית."

הפרוספקט מסתיים במשפט "הבה נבנה עיר בארץ ישראל!!!".

עקיבא אריה וייס עמד בראש הועד במשך ארבע שנים. הזדהותו האישית עם הפרויקט באה לידי ביטוי כאשר רצה לקרוא לבתו אחוזת בית, על שם העיר החדשה שהוא עסק בהקמתה. עקב התנגדות אישתו, שרה, הוחלט לקרוא לתינוקת אחוזבת, על משקל אליזבת.

הגרלת המגרשים (27.1.08)

הועד בראשותו ניהל את קניית השטח הראשוני של תל אביב (כרם ג'באלי), ובכך קבע את מיקומה של העיר תל אביב. וייס פיקח על עבודות הכנת התשתית (ישור הקרקע, חפירת הבאר הראשונה, חלוקה למגרשים וכד'), ואף ערך את טקס ההגדרה המפורסם, בו הוגרלו על ידי צדפות המגרשים השונים. טקס זה, שנערך ב-

11.4.1909 נחשב כיום לתאריך יסודה של תל אביב (ראו להלן).

כשנה לאחר הטקס, בשנת 1910, לא התקבלה תוכניתו של וייס לרכוש אדמות נוספות עבור העיר. וייס התפטר מהועד, ומעולם לא חזר להציג את מועמדותו.

בשנת 1947 נפטר וייס והוא בן 76. עד מותו הוא גר בבית שבנה באחוזת בית, הנמצא בפינת הרחובות הרצל ואחד העם (במקור מול גימנסיה הרצליה, היום מול מגדל שלום מאיר). וייס נמנה על המעטים אשר חזו בהצלחה הפנומנאלית של מפעל חייהם. האיש אשר שאף להקים עיר עברית, חזה כיצד השכונה שהקים אכן הפכה לעיר גדולה, ולבירה הכלכלית והתרבותית של הישוב. אולם אין ספק שעל תחושת הסיפוק והגאווה בשל הגשמת חלומו, העיבה הידיעה שרוב תושבי העיר שהקים, כלל לא מודעים לחלקו בייסוד עירם.

מאיר דיזינגוף

אם עקיבא אריה וייס הוא הוגה העיר או יוזם העיר, אין ספק שמאיר דיזינגוף הוא אבי העיר.

מאיר דיזינגוף נולד בסרביה בשנת 1861. עד גיל 15 הוא למד ב"חדר", אך בשנת 1876 עברה המשפחה לקישינב, שם למד דיזינגוף בבית הספר העירוני. כאשר הגיע לגיל גיוס לצבא, הוא לא ניסה להתחמק, ואף התייצב למילוי חובתו טרם הגיע הזמן

לכך. הוא שירת כעורך עיתון צבאי בז'יטומיר, שם גם החל לפעול בתנועה המהפכנית הרוסית "נרודניה ווליה" (רצון העם), שהיתה מעורבת ברצח הצאר אלכסנדר השני. דבר פעילותו בתנועה התגלה לבולשת הרוסית, והוא נכלא למשך כשמונה חודשים. בבית הכלא הגיע דיזינגוף להכרה שהפתרון לבעיה היהודית הוא בהקמת מדינה יהודית. לאחר ששוחרר מהכלא הוא החל בפעילות הציונית, ויסד בקישינב סניף של חובבי ציון.

מאיר דיזינגוף (5.11.85)

בשל יהדותו נמנע ממנו ללמוד באוניברסיטה ברוסיה, ודיזינגוף החליט לעבור לפריז וללמוד הנדסה. לאחר סיום לימודיו, הוא נשלח לארץ על מנת לנהל את בית החרושת לבקבוקים בחוף דור ("המזגגה"). בית החרושת הוקם על ידי רוטשילד, והיה אמור לספק בקבוקים ליקבי כרמל מזרחי, אולם איכות החול הנמוכה גרמה לזכוכית להתכהות, בית החרושת נסגר ודיזינגוף חזר לרוסיה.

בשנת 1905 חזר שוב דיזינגוף לארץ ישראל והתיישב ביפו. בשנת 1911, כשנתיים לאחר הגרלת הצדפים, נבחר דיזינגוף ליו"ר ועד תל אביב (שם השכונה שונה מ"אחוזת בית" ל- "תל אביב" בשנת 1910), תפקיד בו החזיק עד ליום מותו למעט הפסקה בין השנים 1925 ל- 1928.

המבחן הקשה ביותר בו עמד דיזינגוף היה, ללא ספק, בזמן

הגירוש הגדול, בשנת 1917. במרץ 1917 החלו הקרבות להבקעת קו עזה באר שבע על ידי כוחות בעלות הברית. עקב קרבות אלה, הוציא המפקד התורכי של אזור ארץ

ישראל, אחמד ג'מאל פאשה, פקודת גירוש ליהודים מיהודה. נסיונות הישוב היהודי להעביר את רוע הגזירה עלו בתוהו. היו שדרשו להתעלם מכך, אולם מאיר דיזינגוף החליט לקיים את ההחלטה בצורה מאורגנת ולנסות ולהקל עד כמה שאפשר על הפליטים. הוא הקים ועד הגירה ועמד בראשו, ובכך זכה לכינוי "ריש גלותא" – ראש הגולה. מאיר דיזינגוף עשה את מירב המאמצים להקל על המגורשים. הוא החל לדאוג לחלוקת מזון ותרופות בכל מקום בו הם היו. בנוסף הוא דאג לפרסם, ללא ידיעת התורכים, את מצבם הקשה של הגולים על מנת לנסות ולגרום ללחץ על התורכים לעדן את מדיניותם. למזלו, לא ידע ג'מאל פאשה שהוא העומד מאחורי הפרסומים. ג'מאל פאשה הגיע להסכם עם דיזינגוף: דיזינגוף יפרסם הודעה בה הוא מודה לתורכים על סיועם לגולים, ובתמורה הוא יקבל מזון וכסף עבור הגולים.

בחורף 18-1917, עם הקשחת מדיניות התורכים עקב התקדמות הכוחות הבריטים, ובשל מזג האוויר החורפי, הלך מצבם של הגולים והחמיר. מאיר דיזינגוף סיכן את חייו והודיע לג'מאל פאשה שהוא לא ימשיך לחתום על דו"חות שקריים המתארים את מצב המגורשים בצבעים ורודים. ג'מאל פאשה איים לתלות את דיזינגוף אולם הוא נותר עיקש בדעתו שלא לחתום אלא אם יקבל סיוע נוסף למען הגולים. בסופו של דבר נאלץ ג'מאל פאשה להעניק סיוע נוסף תמורת חתימתו של דיזינגוף על הדו"ח.

המריבות בין ג'מאל פאשה לבין מאיר דיזינגוף הלכו והחמירו עם הקשחת עמדת התורכים כלפי המגורשים, ולבסוף הוגלה דיזינגוף לדמשק, שם ישב עד לסיום המלחמה.

לאחר סיום המלחמה שב דיזינגוף לעמוד בראש תל אביב. בתקופתו שונה מעמדה פעמיים: בשנת 1921 קבלה תל אביב לראשונה מעמד מוניציפאלי מוגבל (township), ובשנת 1934 קבלה מעמד של עיר. בשנות העשרים שכר דיזינגוף את שירותיו של סיר פטריק ג'דס, אשר תכנן את תוכנית המתאר הראשונה של תל אביב, תוכנית אשר משפיעה עד ימינו על מראה מרכז העיר.

כאשר נכנס מאיר דיזינגוף לתפקידו כראש ועד תל אביב, הוא עמד בראש שכונה של כמה עשרות משפחות. כאשר נפטר דיזינגוף בשנת 1936, הוא נפטר כראש עיר של עיר בעלת מעל 100,000 איש.

לזוג דיזינגוף לא היו ילדים. לאחר מות אישתו, צינה, החליט מאיר דיזינגוף לתרום את שתי הקומות הראשונות של ביתו לטובת העיר תל אביב, על מנת להקים בה מוזיאון, ולהתגורר בקומה השלישית. היתה זו תחילתו הצנועה של מוזיאון תל אביב. ביום ה' באייר תש"ח, 14.5.48, אל מול עשרות נוכחים נרגשים, ומאות צופים נלהבים מחוץ לבית, הכריז דוד בן גוריון על הקמת מדינת ישראל, במוזיאון, שהיה בעבר ביתו של דיזינגוף. כך, בביתו של אבי העיר העברית הראשונה, הוכרז על הקמת מדינת ישראל. למרות שהשיקולים לבחירת האתר היו טכניים ובטחוניים, אין ספק שלא ניתן להתעלם מהסימבוליות שבדבר.

מדוע נשכח עקיבא אריה וייס?

עקיבא אריה וייס לא נשכח, הוא הושכח. האיש האחראי על השכחתו הוא לא פחות ולא יותר מאשר אבי העיר, מאיר דיזינגוף. למרות שעם בואו לארץ היו יחסי שני האישים הללו תקינים, הרי שכאשר הנהיג עקיבא אריה וייס את ועד אחוזת בית, החלו להתגלות חילוקי דעות בין שניהם. שני האישים הללו לא היו אנשים קלים (ככל הנראה אנשים הנוטים להתפשר לא היו מצליחים להקים עיר יש מאין). בסיפרו של נחום גוטמן, עיר קטנה ואנשים בה מעט, מופיע קטע נפלא המתאר כיצד עקיבא אריה וייס יוצא מגידרו משום שהשכן מולו רוצה לבנות בית עם פינה ישרה, בעוד שהוא סבור שיש לבנות בית עם פינה עגולה. סיפור זה מדגים יפה את אופיו הקשה של עקיבא אריה וייס, ההולך עד הסוף עם אמונתו והאמת שלו, ומתקשה לקבל דעות שונות משלו. באותה מידה גם מאיר דיזינגוף, על כל מעלותיו וזכויותיו היה אדם קשה שאינו נוטה להתפשר. כאשר בנה מאיר גצל שפירא שכונה חדשה בצפון העיר, וקרא לשני רחובותיה על שמו ועל שם אשתו, בא מאיר דיזינגוף והחליף את שמות הרחובות ל"סמטה אלמונית" ול"סמטה פלונית". לפי חלק מהעדויות, הויכוח בין שפירא לדיזינגוף אף גלש לתגרת ידיים.

כך קרה שכל שמעורבותו של דיזינגוף בניהול אחוזת בית העמיקה, רבו ביניהם חילוקי הדעות, והיחסים האישיים הידרדרו בהתאם. בשנת 1910 נערכו שוב בחירות לועד, ולראשונה נותר עקיבא אריה וייס מחוץ לועד. מאז, ועד ליום מותו הוא כלל לא הציג את מועמדותו לועד או לעיריית תל אביב (אם כי המשיך בפעילות ציבורית באפיקים אחרים). בשנת 1911 מונה דיזינגוף לראשות הועד, ומאז החל בתהליך של מחיקת חלקו של עקיבא אריה וייס. ראשית כל הוא שינה את התאריך ליסודה של תל אביב. בעוד וייס קבע שתאריך יסוד השכונה (חשוב לזכור שבזמן שעקיבא אריה וייס

הודח מראשות הוועד, תל אביב היתה שכונה בחיתוליה, בודאי לא עיר) יחשב תאריך האסיפה במועדון ישורון, 5.7.1906, מאיר דיזינגוף החליט לשנות את תאריך היסוד למועד הגרלת המגרשים – 11.4.1909. באירועים לכבוד עשור ועשרים לתל אביב, התעלמו לחלוטין מעקיבא אריה וייס.

מחווה קטנה של צדק נעשה עם עקיבא וייס כאשר נקרא רחוב על שמו, אך מחווה זו נעשתה בסוף שנות השישים, כשלושים שנה לאחר מותו של דיזינגוף, ולאחר מאמצים רבים מצד בתו של עקיבא אריה וייס, אחוזבית.

מבלי לפגוע בזכויותיו ובתרומתו של מאיר דיזינגוף לתל אביב, יש לקוות שבחגיגות המאה של העיר, יתוקן העוול כלפי עקיבא אריה וייס, וזכרו יועלה. הנפקת הבול לזכרו, הינה מעשה בכיוון הנכון.

לתגובות ניתן לפנות לשמוליק בכתובת: scohn@netvision.net.il

הפינה הישראלית – נחום גוטמן

ירון לב

השם **נחום גוטמן** מזוהה עם תל אביב הרבה יותר מאשר כל אמן אחר. גוטמן גדל בתל אביב, ציוריו הנציחו את נופיה, וספריו תיארו את החיים בראשית ימיה של העיר העברית הראשונה.

גוטמן למד בגימנסיה הרצליה.

נחום גוטמן נולד ברוסיה בשנת 1898. כשהיה בן 7 הוזמן אביו, הסופר **שמחה בן-ציון**, לשמש כמורה בבית הספר לבנות שבשכונת נווה צדק. המשפחה עלתה ארצה, וארבע שנים אחר כך הייתה לאחת מששים המשפחות שהקימו את אחוזת בית – השכונה שהפכה עד מהרה לתל אביב. גוטמן הצעיר למד בגימנסיה הרצליה (בבניין הישן, שאחר כך נהרס ופינה את מקומו למגדל שלום), ואחר כך למד אמנות בבית הספר "בצלאל".

כצייר גוטמן נחשב לאחד מקבוצת אמנים שכונתה "אמני ארץ ישראל". חברי הקבוצה הרבו לצייר את נוף של הארץ בתקופה שלפני קום המדינה. ציוריו מצטיינים בצבעים עזים ובוהקים, כראוי לארץ שבה השמש זורחת רוב ימות השנה. פעמים רבות נראים בציורים גם סממנים אופייניים לאזור הים התיכון, ובהם גם תושבי הארץ הערבים.

גוטמן לא רק צייר תמונות, אלא היה אמן מגוון מאוד: הוא אייר ספרים רבים, ערך תפאורה להצגות תיאטרון, וכתב ספרים רבים, בעיקר לילדים ולנוער. בנוסף הוא גם כתב במשך למעלה מ-30 שנה בעיתון "דבר לילדים", ובו פרסם סיפורים בהמשכים. ספרו "שביל קליפות התפוזים" זכה בפרס בינלאומי על שם **הנס כריסטיאן אנדרסן**. גוטמן גם זכה בפרס ישראל לספרות ילדים. אנו ממליצים לקוראים לחפש את ספריו בספרייה - הקריאה בהם תסב לכם הנאה רבה!

נחום גוטמן נפטר בשנת 1980. כיום פועל מוזיאון נחום גוטמן בשכונת נווה צדק, השכונה בה גר גוטמן בשנותיו הראשונות בארץ. במוזיאון מוצגות רבות מיצירותיו.

איורים של נחום גוטמן לספרי ילדים: מימין, "שמונה בעקבות אחד" מאת ימימה אבידר טשרנוביץ ומשמאל "שירים ופזמונות לילדים" מאת ביאליק.

בשנים האחרונות השירות הבולאי הנפיק מספר פריטים לרגל יובל ה-100 של תל אביב. אחד מהם הוא גליונית מזכרת, המוקדשת כולה ליצירות של נחום גוטמן המתארות את תל אביב בראשית ימיה. הגליון מכיל שלושה בולים. הבול הימני מראה את הקונצרט הראשון שנערך בתל אביב, ואילו הבול האמצעי מראה את הפנס הרחוב הראשון בתל אביב, כאשר ברקע נראה הבנין הישן של הגימנסיה. הציור בבול השמאלי מראה את ד"ר חיים חיסין, הרופא של תל אביב הקטנה, רכוב על גבי חמור. הכותרת של הגליון כולו היא כשם ספרו של גוטמן "עיר קטנה ואנשים בה מעט" – ספר המתאר את החיים בראשית ימיה של תל אביב. ברקע של הגליונית ניתן לראות ציורים של גוטמן ששימשו אותו לבניית פסיפס המתאר את תל אביב, פסיפס הניצב במבואה של מגדל שלום.

לתגובות ניתן לפנות לירון בכתובת: yaron.lev@gmail.com

החודש לפני...

שביט טלמן

אנחנו שמחים לחנוך פינה חדשה בבטאון שתציג לקוראים מאורע מסויים שהתרחש החודש לפני כך וכך שנים. בפינה הראשונה בחרנו לספר לכם על היוצר צ'ארלי צ'פלין, שנולד החודש לפני 120 שנים (ב- 16.4.1889 ליתר דיוק).

צ'פלין נולד באנגליה להורים שחקנים - זמרים. ילדותו הייתה קשה מאד: אביו עזב את הבית זמן קצר לאחר לידתו, ונפטר כשצ'פלין היה בן 10. אמו לא הייתה יציבה נפשית ולאחר מותו של אביו אושפזה בבית חולים לחולי נפש עד למותה בשנת 1928. בעקבות זאת הסתובב צ'פלין בבתי יתומים ונאלץ לדאוג לעצמו ולאחיו הצעיר.

צ'פלין חי על במות לונדון מגיל צעיר והחל להופיע מגיל 5. בשנת 1906 הצטרף ללהקת שחקנים בשם "להקת הצחוק". הם יצאו לסבוב הופעות עולמי והופיעו גם בארצות הברית ב-1912. בארצות הברית החל צ'פלין לשחק בסרטים ומ-1917 כתב, הפיק, ביים, כתב מוזיקה וכמובן שיחק בתפקיד הראשי בכל סרטיו (למעט הסרט

דמות הנווד של צ'פלין – אנגליה 1999, ארה"ב 1999

האחרון). בתוך שנה וחצי הפך צ'פלין ללהיט היסטרי ושכרו עלה מ-\$150 לשבוע, ל-\$100,000 בסוף אותה תקופה (שווה ערך למיליון \$ במונחים של ימינו). ב-1917 חתם חוזה על מיליון \$ עם חברת סרטים והיה השחקן הראשון שהשתכר סכום שכזה.

התקופה הייתה תקופת הראינוע – הקולנוע האילם. צ'פלין יצר סרטים שהפכו ברבות השנים לסרטי מופת. הוא יצר את דמות הנווד: אדם חסר כל הנווד למקום מסוים, מסייע לעלמה במצוקה ומתרחק אל השקיעה. רבים מסרטיו מתחו ביקורת על הקפיטליזם וביקשו להגן על השכבה החלשה והענייה בחברה. גם אחרי שיצא הסרט המדבר הראשון ("זמר הג'אז" ב-1927) המשיך צ'פלין ליצור סרטים אילמים, וכמה מסרטיו הטובים ביותר נוצרו בתקופה זו. רוב הסרטים שלו הם קומדיות משעשעות בהם צ'פלין מדגים את כשרונו האקרובטי ויכולתו המדהימה להסתבך (בקטטות, להיתקל בדברים, להיתקע וכו'). אנחנו ממליצים לכם לצפות ולהנות!

סרטו הארוך הראשון, "הנער" יצא ב-1921, ובו צ'פלין בדמות הנווד, מאמץ תינוק שמצא. כשהוא גדל מלמד אותו הנווד לשבור חלונות על מנת שהנווד, שהוא זגג, יבוא ויתקן אותם. סרטי מופת נוספים הם:

- אורות הכרך (1931) - קומדיה מרירה / מתוקה, בה מנסה צ'פלין להשיב למוכרת פרחים עיוורת את מאור עיניה.

- זמנים מודרניים (1936) - מתקפה חריפה על הייצור בפס ייצור התעשייתי הגורמת לאדם לאבד את ייחודיותו האנושית. בסרט זה לראשונה צ'פלין משמיע את קולו, אך הוא מדבר בג'יבריש כדי להמחיש את התנגדותו ל"מילה" בקולנוע.
- הדיקטטור הגדול (1940) - בסרט זה מביע צ'פלין את התנגדותו למשטר הפשיסטי של בניטו מוסוליני באיטליה ולמשטר הנאצי של אדולף היטלר בגרמניה. צ'פלין החליט לעשות את הסרט בעקבות הערת אגב של חבר, שהאדם המצחיק בעולם (צ'פלין), והאדם הרשע בעולם (היטלר) חולקים אותו שפם (השניים גם נולדו בהפרש של ארבעה ימים).

סרטו האחרון, הרוזנת מהנג קונג, יצא לאקרנים ב-1967, בכיכובם של מרלון ברנדו וסופיה לורן (צ'פלין מופיע בתפקיד קטן). הוא היה פלופ גדול, והסרט היחיד שלא הצליח בקולנוע.

דעותיו הפוליטיות הרגיזו את השלטונות בארצות הברית, והוא זומן מספר פעמים לחקירה בשל "נטיות קומוניסטיות" כביכול (התקופה הייתה תקופת "ציד המכשפות" של הסנאטור מקרת'י). ב-1952 יצא צ'פלין לאנגליה לביקור, וכשניסה לחזור לארצות

הברית גילה שהיתר השהיה שלו הופקע וכי הוא מנוע מלהיכנס לארצות הברית. צ'פלין עבר לשווייץ עם אשתו ו-9 ילדיו. ב-1972 קיבל היתר מיוחד לבקר בארצות הברית על מנת לקבל אוסקר על מפעל חיים. בשנת 1975 קיבל את אבירות ממלכת אנגליה, שנים לאחר שגלה מרצון ממולדתו. ב-1977 נפטר צ'פלין בשנתו בשווייץ. שלושה חודשים לאחר מותו גופתו נחטפה מקברה – החוטפים בקשו כופר עבור החזרתה. 11 שבועות מאוחר יותר הם נתפסו וצ'פלין נקבר שוב, הפעם תחת 3 מטרים של בטון.

חידון מספר 16

איזו מדינה?

איזו מדינה הנפיקה את הבול שלפניכם?
מדוע שמה לא מצויין על גבי הבול?

מי האיש?

מי הוא איש זה?
הוא היה הנשיא ה_____ הראשון בארצו.
איזה משבר עולמי פרץ בעת היותו נשיא?

זהה את האתר

מהו המבנה הנראה בצד ימין של הבול?
באיזו עיר הוא נמצא?
ובתוך איזה מתחם?

את הפתרונות יש לשלוח למערכת nosonchik@gmail.com עד ל-15 באפריל.
הפותרים מתבקשים לציין את גילם. בין הילדים ובני הנוער שיפתרו נכונה את החידות יוגרל פרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית. התשובות לחידות ושם הזוכה יפורסמו בגליון הבא.

פתרונות חידון מספר 15:

איזו מדינה?

התשובה הנכונה היא א' – גרמניה.

מי האיש?

האיש הנראה בבול הוא אלביס פרסלי, אשר כונה מלך הרוקנ'רול. אלביס היה הזמר הפופולארי ביותר בעולם בשנות ה-50, וגם שיחק במספר סרטי קולנוע. בשנותיו האחרונות הוא התבודד באחוזתו, גרייסלנד.

זהה את האירוע

הבול מראה את הטלת פצצת האטום על העיר הירושימה שביפאן ב-6 באוגוסט 1945.

בהגרלה שנערכה בין הפותרים נכונה עלה בגורל שמו של **אורי רז בן ה-12**. אורי זכה בפרס בולאי מתנת איל"ת – אגודה ישראלית לבולאות תימאטית.

[מכתבים למערכת:](#)

לכל תגובה הצעה או שאלה, ניתן לפנות אלינו בכתובת:

nosonchik@gmail.com

